

HERMENEUTİK VE EĞİTİM: İNSAN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLERİ İÇİN DÜŞÜNCELER

Michael KISSACK

Witwatersrand Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Johannesburg.

Çev. Vefa TAŞDELEN

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Araştırma Görevlisi.

1. Giriş

Okuyucuyu, hermeneutik anlamının öğretim pratiği açısından taşıdığı değerle tanıştıracak olan bu çalışma:

* Okuyucuyu, öğretimin de dahil olduğu bazı özel uygulamalarda, düşünce ve eylem arasındaki ilişki üzerine titiz bir fikir çalışması olan kuramı sorgulamaya davet ederek kuram (theory) ve uygulama (practice) arasındaki ayrımı açıklar.

* Bilimin gelişiminde tanımlama ve açıklamanın rolü üzerinde durarak ve insan bilimlerinde (humanities) yer alan özel açıklama biçimini de dikkate alarak, okuyucuyu öğrettiği bilginin doğası üzerinde düşünmeye teşvik eder. Burada, doğa bilimsel bilgi, insan dünyasının bilgisiyle zıtlaşır.

* İnsan varlığının [birikim ve kazanımlarının] araştırılması için hermeneutik, toplumun araştırılması için de açıklamacı modeli önerir. Sosyal olgunun *anlaşılabilirliği* olarak sosyal *açıklama* üzerinde durur. Anlaşılabilirlik, insan yaşamındaki dil ve eylem arasındaki ilişkide aranır. Bir eylemin anlaşılabilir olduğunu göstermek için onu anlamak gerekir; ne var ki, böyle bir kavramaya sayısız yorumlama sorunu eşlik eder.

* Bu konuları, hermeneutik düşüncenin gelişimine temel katkılar sağlamış olan Humboldt,

* Çevirinin orijinal metni için şu kaynağa bakılabilir: Philip Higgs (ed.), *Metatheories in Philosophy of Education*, Heinemann Philosophy of Education Series, Heinemann Press, Johannesburg, 1995, s. 245-261.

Dilthey ve Gadamer'in eserlerinden çıkarsar ve örnekler.

* Hermeneutik anlamının, öğretme, öğrenme ve değerlendirme konularındaki genel çıkarımlarını yeniden gözden geçirir.

2. Kuram ve uygulama

2.1 Yaygın anlayış

Felsefi çalışmaların yaygın algılanışı, genellikle saygının ve küçümsemenin bileşkesinden oluşan karışık duygular taşır. Felsefe; dikkat, ilgi ve çaba isteyen, ancak yine de uygulayıcılarından pek azında ileri ve takdire şayan özellikler bulunan meyan okuyucu zihinsel bir disiplin olarak tanınır. Bununla birlikte, derin sorgulamalar ve karmaşık tartışmalar yumağı, mantıksal olarak saygıya değer, fakat günlük yaşamın ve 'gerçek dünya'nın koşul ve kaygılarından bağımsız özlü bir 'fildişi kule' arayışı olarak da görülür. Felsefe çok 'kuramsal'dır.

'Kuram' kavramı, halk dilinde de olumsuz bir çağırışıma sahiptir. O, idealistlikle, pratik ve uygulanabilir olmayışlıkla ilgilendirilir, sisli, kurgusal ve doğrulanamaz olarak görülür. Bu açıklamalar özde gerçekçidir; sözelimi, bir tartışmaya evrensel barışın, adaletin ve moral tavrın savunucusu olarak katılan bir kimsenin bu tutumu onun insancıl yanını ortaya koyar; iddiaları *kuramsal olarak* tutarlı ve övgüye değerdir; ancak, 'gerçek dünya'yı da hesaba katması ve bu önerilerin uygulanamazlığını da görmesi gerekir. İnsanlar birbirlerine, ancak, bir suç işlendiğinde, bir isyan çıktığında veya borsa çöktüğünde, 'Bütün bunlar niçin meydana geldi, olup bitenler hakkında senin görüşün nedir?' diye sorarlar. Bir açıklama yapma arayışı içinde, meraklı gözlemciler olayların nedenleri konusunda birbirlerini kurgusal

konuşmalar yapmaya teşvik ederler; bunu, verilen cevapların *gerçek* cevaplar olmazdan önce, ispatlanması ve doğrulanması gereken sanılar, varsayımlar, tahminler olacağını bile bile yaparlar.

Yaygın kavram ve dilsel kullanımlar, aralarındaki karşıt ilgiyi öne çıkararak, uygun eylemlerin, güvenilir değerlendirmelerin gerçek dünyasına ilişkin kronik güçlüklerle mücadeleleri bağlamında, kuram ve uygulamayı yan yana koyarlar; buna göre kuram, hayali öneriler, tavsiyeler, talimatlar ve olası açıklamalardan meydana gelen ifadeleriyle bulanık ve spekülatif olarak kalırken, uygulama, sağduyunun ve doğrulanabilirliğin egemen olduğu eylemin somut dünyasında konumlandığı gerçekliğiyle kuramdan daha üstün bir yerde bulunur.

Hizmet öncesi ve hizmet içi öğretmenlerine sunulan eğitim felsefesi derslerinde de benzer peşin fikirlerle karşılaşılır. Öğrenciler bu dersleri genel olarak katlanılması zor, ancak müfredat gereği geçilmesi zorunlu dersler olarak görürler. Bu derslerin hocaları, öğrencilerin yukarıda altı çizilen türde şikayetleri ve eleştirileri ile karşılaşılır. Sorulan şudur: 'Eğitim felsefesinin *sınıfın gerçek dünyası* ile ilgisi nedir? Eğitim felsefesi, öğretmenin, kimi özel konuları kimi özel kişilere anlatmak için sınıfın somut dünyasına döner dönmez kolaylıkla göz ardı edebileceği *soyut kuram* ve önerilerden oluşur.

Eğitim felsefesine bir katkı olarak, bu çalışmada bu anlayış ve kaygılara değinilecektir. O, eğitim öğrencilerinden bazılarının felsefe ve kuram hakkındaki olumsuz açıklamalara sempati duydukları varsayımı ile başlayacak, kuram ve uygulama arasındaki tanıdık ve geleneksel zıtlaşmayı askıya alarak bunlar arasında yeni bir ilgi kurmaya çalışacaktır. Böylece, öğrenciler yeniden değerlendirme sürecine girerek bu geleneksel bölünmeyi ortadan kaldıracabilecekler, bir öğretmen olarak da uygulamalarını daha verimli hale getirebileceklerdir.

2.2. Eylem ve düşünce arasındaki ilgi üzerine düşünme olarak kuram

'Kuram' ve 'uygulama' arasındaki ayırma bağlanıp kalmak yerine, basit olarak bu iki kavramın yerine konulacak terimlerin sonuçlarını inceleyebiliriz.¹ Bu terimler 'düşünce' (thought) ve

'eylem' (action)'dir. Yukarıda da belirtildiği gibi kuram, idealistlik, kurgusalılık ve uygulanamaz düşünce ile; uygulama ise eylemin gerçek dünyası ile ilişkilendirilerek karşıt bir ilgi içinde bir araya getirilir. Bu açıklamalar kuram ve eylemin bağdaşmaz kavramlar olduğu izlenimi doğurur; fakat aynı zamanda, bir şey yapma konusundaki fikirlerimizin, uygulama açısından taşıdığı değeri de zayıflatır. Onların yerine '*düşünce*' ve '*eylem*' terimlerini koyarsak, bu iki kavram arasında yapıcı ve tamamlayıcı bir ilgi kurabilir ve kuramın eylem konusunda ne işe yaradığına dair düşüncelerimizi netleştirebiliriz.

Bazı işlerin düşünülmeden gerçekleştirilemeyeceğine inanmakla, uygulama kavramının değeri artırılır. İster bireysel, ister kolektif yapıyor olsun, bir eylemi gözlemlersek, onun etkin bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için, bu işe katılanların anladığı ve hakkında düşündüğü bir hedefe sahip olması gerektiğini görebiliriz. Bu genelleştirme, oyunlardan siyasi ilişkilere varıncaya değin geniş bir alana uygulanabilir. Bir futbol maçının katılımcıları, kendi oyunlarını kurmak ve maçı kazanmak için, hangi hareketlere izin vereceklerini, kural ihlali olarak (ofsayt gibi) nelere dikkat edeceklerini, kazanma şansını lehlerine çevirecek hangi özgün stratejileri izleyeceklerini ve hangi maharetleri sergileyeceklerini tasarlamak zorundadırlar. Bir motor tamircisi, makinenin çalışma düzenini anlar ve arabayı tamir etmesi bu anlayış çerçevesinde gerçekleşir. Bir makine üzerine çalışan mühendis, yaptığı iş üzerine düşünür, bozulan aksamı tanır ve tamir eder. Demokratik bir sistemde, siyasi bir organizasyonun üyeleri, politik iletişimin kurallarını ve parlamentoya temsilci seçilmenin anlamının, bir siyasi görüşün resmen tescil edilen çoğunluğa güven vaat etmesi olduğunu bilirler; bu da, bir parlamento adayının vaatleri, önerileri, tavsiyeleri üzerinde düşünmesi gerektiğini ifade eder...

Bu kısa örnekler, bazı uygulamalarda düşünce ve eylem arasında tam ve ayrılmaz bir ilişkinin olduğunu gösterir. Kuram ve uygulama arasındaki basmakalıp ayırım, anlayışımızı olumsuz yönde etkileyerek düşünceyi eylemden, (tabii ki, düşünürleri ve kuramcıları uygulayıcılardan) uzaklaştırmıştır.

'Düşünce' ve 'eylem'in, 'kuram' ve 'uygulama' ile yer değiştirmesi, kuram kavramını gereksiz kılmaz. Kuramın soyutlama ile kan bağı koparılamaz; kavramları yer değiştirme denememiz bu soyut durumu yüceltmeye yöneliktir. Bunun

¹ Bu konu D. Margeston tarafından ele alınır. The Prize Red-Herring: Theory versus Practice, *Perspectives in Education 1*, Şubat 1976.

gerekçesi, *kuramsal faaliyetin, uygulamalarda düşünce ve eylem arasındaki ilişkinin sistematik bir değerlendirmesi olarak görülebileceğidir*. Soyutlamanın bu aşaması, kuramı uygulamanın gerçek dünyasından ayırmaz, çünkü kuram, düşünce ve eylem arasındaki ilişkinin akla uygunluğunu arayarak, hesaplayarak, inceleyerek ve göstererek uygulamayı şekillendirir. İnsanlar niçin böyle davranıyorlar? Eylemlerinin makul olması, amaçlarına ulaşmalarını kolaylaştırır mı? Davranışları, ‘doğru’, ‘ahlaki’ ve ‘yasal’ davranışlar mıdır?

3. Öğretmen ve kuram

Bilginin yetkili bir öğretmen tarafından öğrenciye aktarılması, öğretim etkinliğinin temel özelliği olarak görülebilir. Kuramsal fikir çalışması aşağıda gösterileceği üzere, öğretmenin mesleki yeterliğinin ve hazırlığının sağlanmasıyla ilgilidir. Eğer ‘kuram’ın, düşünce ve eylem arasındaki ilgi üzerine sistematik bir düşünüm olduğu kabul edilirse, öğretmen, yapmak istediği şey üzerinde, onu nasıl ve niçin yapacağı konusunda düşünme gereği hissederek ve bu etkinlik onun mesleki hazırlığının zorunlu bir parçasını oluşturur.

Belli bir bilginin -matematik, fizik, kimya, coğrafya, tarih, edebiyat gibi geleneksel olarak tasnif edilmiş ‘konu’ ve disiplinlerin- iletim ve öğretim yeterliği, öğretmenin mesleki kimliğinin ayrılmaz bir parçası olduğundan, onun kuramsal ve sistematik düşünümü, daha çok günlük düzeyde sınıfa taşıdığı bilginin doğası üzerine odaklanmalıdır.

3.1 Bilginin doğası üzerine düşünüm olarak kuram

Bilgi, felsefe çalışmalarında, daha başlangıçından beri merkezi bir sorun olagelmıştır. Felsefe, bir disiplin olarak, mantık, metafizik ve siyaset felsefesi gibi çeşitli araştırma alanlarını kapsar. Bilgi sorunu ile olan ilgisi ise epistemoloji (*bilgi* anlamına gelen Grekçe *episteme* sözcüğünden türemiş) diye adlandırılır. Epistemolojik araştırma iki temel soru içerir: ‘Bilgi nedir’ ve ‘Onu nasıl ediniriz?’

Genel düzeyde, öğretmenlerin konu uzmanı olarak sınıfta gerçekleştirdikleri etkinlikler üzerine düşünceleri, sundukları bilginin *tanımlanması* ve *açıklaması* olarak görülebilir. Temel bir pedagojik seviyede, sözelimi, kimyasal tepkimeler, jeolojik biçimlenişler, elektrik bağlantıları, tarihi kişilikler ve olaylar gibi ‘dünya içinde olan’ olguların

tanımlanması ve açıklanması sürecine sokuluruz. Bunlar, ‘bilgi nesnelimizi’ oluştururlar. Kimya, jeoloji, coğrafya, fizik, tarih gibi alanlarda öğretmenler uzmanlaşırlar, bu alanlara ilişkin sonsuz boyutta bilgiyi açıklarlar ve öğrencilerde öğrenmenin gerçekleşmesine çalışırlar.

Bununla birlikte, bilgi objelerinin tanımlanması, bilginin elde edilmesinde yalnızca ilk aşamadır. Biz, genellikle bilginin açıklayıcı bir boyuta sahip olması gerektiğini de düşünürüz. Kişinin sahip olduğu bilgi, kimyasal tepkimelerin, coğrafi biçimlenişlerin ve iklimsel koşulların oluşum sürecindeki *nedenler*’i açıklamasını da sağlayacaktır. İnsan; savaş, devrim, ekonomik gelişim ya da çöküntü gibi tarihsel olayların, aile değerleri, cinsel normlar, ırklar ve cinsler arasındaki ilişkiler gibi toplumsal değişmelerin açıklamasını da arar. Elde ettiğimiz bilgiyi bir söylem içinde temellendirmek, bir konuda bilgilenmek, uzmanlaşmak veya söz sahibi olmak istiyorsak, tanımlamanın açıklama tarafından tamamlanması gerekir.

Öğretmenin, öğretim disiplininin doğası üzerine kuramsal ve sistematik düşünümü epistemolojideki konuların bir gözden geçirilmesidir; öğrettiğim bilginin doğası nedir; bu bilgi, yıllar süren gelişim sürecinde uzmanları ve uygulayıcıları tarafından nasıl elde edildi, nasıl geliştirildi; bu sorulara vereceğim cevap, verdiğim ve ilgili olduğum dersleri nasıl etkiler; dersimin epistemik doğası konusundaki anlayışım, bu dersi öğrenmesi gereken öğrenci için ifade ettiği değer konusundaki anlayışımı nasıl etkiler? Bunlar, düşündüğümle (özellikle kendi özel konumdaki anlayışım) yaptığım (başkalarına öğrettiğim) şey arasındaki ilgiyi irdelediği için felsefi epistemoloji disiplininde köklenen kuramsal fikir çalışmalarıdır.

Bazı disiplin ve konuların adı, üzerinde yoğunlaştığı sorun veya bilgi nesnesi hakkında fikir verir; bilgi, genel ve kuşatıcı bir algıda aranmaz. ‘Fizik’, kendimizi içinde bulduğumuz maddi dünyanın hareketlerini gösterir, bu dünyanın bilinmesine kimya gibi canlı ve cansızlardaki kimyasal bileşikler test eden daha özelleştirici branşlar da katılır; coğrafya, yeryüzünün oluşumunu (jeomorfoloji) ve hava durumlarını (klimatoloji) inceler. Tarih, insan toplumlarının gelişimiyle ilgilenir; siyaset, toplum ve iktisat tarihi gibi alt dallara ayrılır. Tarih çalışmaları, kimlikleri ve akademik saygınlıkları bu yüzyılda ortaya çıkan ve sağın hale gelen antropoloji, sosyoloji, psikoloji ve ekonomi gibi özelleşmiş alanlarla da ilgilendirilir.

3.2 Bilginin gelişimine örnek olarak bilim

Konuların çoğalmasi, disiplinlerin epistemolojik durumu hakkında tartışmalara neden oldu. Fizik, kimya, biyoloji ve matematik gibi bilgi alanlarına bilimsel doğaları nedeniyle büyük itibar gösterildi. Bu iltifat, doğal dünyaya dair bilgiyi kazanan, yığan ve sınıflayan yöntemsel işleyişteki doğruluğu ve kesinliği gösterir; bilimsel etkinlik, kısmen bilim adamının ayrıntılı dikkat, gözlem ve deneyleriyle sınırlanır. Bu gözlem ve deneyler, kişisel olmayan bir sürece dayanırlar ve eğitim görmüş herhangi biri onları aynı sonuçları elde etmek amacıyla tekrarlayabilir. Bilimsel uygulamaya ‘nesnellik’ özelliğini kazandıran bu işleyiştir. Nesnellik, kişisel tercihler, önyargılar ve değerlerle bozulmamış, insan varlığından bağımsız olarak yeryüzünde bulunan araştırma nesnelere keskin ve tartışılmaz bilgisine sahip olduğumuzu ifade eder. Bütün bunların ötesinde, bilimsel bilgi, her zaman her yerde doğru olan kendi evrensel yasalarının formülasyonu ile nitelendirilir; bireysel oluşumlar, olgu ve olaylar, bu evrensel yasaların örnekleri ve ortaya çıkış biçimleri olarak açıklanırlar.²

Ekonomi, sosyoloji ve psikoloji gibi disiplinler on dokuzuncu yüzyılın son yarısında ve yirminci yüzyılın ilk on yıllarında ortaya çıktı ve hızla gelişti. Onları önerenler ve uygulayanlar kendi disiplinlerini bir *bilim* olarak kurmanın güvenilir

² Bu gelişmelerin entelektüel bir tarihi H Stuart Hughes'ta bulunabilir, 1979. *Consciousness and Society : The Reorientation of European Social Thought, 1890-1930*. Harvester Press; Isaiah Berlin 1981. *Against the Current: Essays in the History of Ideas*. Oxford University Press. 3. Bölüm

Doğa Bilimleri	Sosyal Bilimler	İnsan Bilimleri (humanities)
Fizik	Ekonomi	Tarih
Kimya	Siyaset bilimi	Felsefe
Biyoloji	Antropoloji	Güzel sanatlar
Matematik	Sosyoloji	Edebiyat
Zooloji	Psikoloji	
Jeoloji		
Astronomi		
Jeomorfoloji		
Klimatoloji		

Konu uzmanları olarak öğretmenler bu sınıflama sistemi içine yer alırlar; farkında olarak ya da olmayarak öğrencilerine taşıdıkları bilginin

yollarını aradılar. Bunu yapmanın en ikna edici yollarından biri, bu alanlara ilişkin akademik araştırmaların bilimsel güvenilirliğinin gösterilmesiydi. Araştırmacılar, ekonomi, toplum ve insan zihni gibi konularında doğa bilimsel yöntemin kesinliğini örnek alan kendi araştırma yöntemlerinin, ekonomik, toplumsal ve psikolojik olaylarda evrensel savlar ve yasalar ihtiva eden açıklamalar yapabileceğini göstermeye çalıştılar. Epistemolojik güvenilirlik hakkındaki bu soruşturma, doğa bilimlerinin yöntemsel işleyişine ve açıklama modellerine sıkıca bağlı, meşru bilim olma gayreti içinde sosyal yaşantının farklı boyutlarını araştıran geniş bir ‘sosyal bilimler’ sınıfı ortaya çıkardı.

Toplumsal araştırmalarının bilimsel temellerini saptama ve güvenilirliğini sağlama isteği etkili, ancak bir hayli de ihtilafli olmuştur. Temel olarak tartışma, dünyadaki olası her bilgi nesnesi için tek bir araştırma yönteminin uygulanması ve tek bir açıklama modelinin oluşturulması imkanı etrafında gerçekleşti. Bilim olma talebiyle ortaya çıkan girişimlerin kendi temellerini göstermek zorunda olduklarını iddia eden pozitivist yaklaşıma karşı çıkanlar, bilgi nesnelereindeki farklılıklar, yöntemsel yaklaşımlar ve bilgilerin yapısında bulunan temel ayrımlar üzerinde düşünmenin gerekliliği üzerinde dururlar. Bir tarihsel olayı, yerçekimi yasasına tabi nesnelere hareketlerini açıkladığımız gibi açıklayamayız.

Bu ihtilaflar, bilginin sınıflanmasında anlamlı bir şekilde farklı anlayışlar üretti. Aşağıdaki tablo, üzerinde anlaşma sağlanan bir tasniften çok ihtilafları olan bir anlayışı gösterir.

doğası üzerindeki tartışmalar tarafından kuşatılırlar. Öğretmenin, sahip olduğu bilginin doğası hakkındaki anlayışı (o ‘bilimsel’ midir, yoksa ‘başka bir şey’ midir; eğer ‘başka bir şey’se bilgi

olarak görülebilir mi?), onu öğretme biçimini, öğrenci ödevlerinin değerlendirilmesi ölçütlerini, ders planlarını ve genel olarak okul müfredatının organizasyonu da etkiler.

Sınıfta öğretilen konu ve disiplinler, üzerinde yoğunlaştıkları nesnelere tanımlarından oluşurlar. Bu konulardaki bilgimiz, onların tanımlanmaları ve açıklanmalarının bileşimidir. Pozitivist anlayış, *bilimsel* yöntemin, bilmek istediğimiz tüm nesnelere uygulanması ve bu nesnelere bilimsel açıklama için araştırılması gerektiğini savunur.

Bu pozitivist yaklaşımın uygulanabilirliğini inkar eden öğretmen ve araştırmacılar, 'sosyal bilimlere' ve insan bilimlerine vurgu yaparak, insan eylem ve düşüncelerinin karmaşık yapısının bilimsel terimlerle memnun edici bir açıklamasının yapılamayacağını iddia ederler.³ Zira bu davranışlar, insanların rasyonel olarak araştırabilecekleri ve gerekçelendirebilecekleri amaç ve niyetleri ifade etmeyi mümkün kılacak ben bilinci, iletişim ve dil gücü gibi özellikleriyle dünyadaki diğer varlıklardan *niteliksel* olarak ayrılırlar. Pozitivizm karşıtı düşünürler, insan düşünce ve eylemlerinin, hareketleri doğa bilimlerinin evrensel yasalarıyla açıklanan nesnelere düzenlilik ve öngörülebilirliğine indirgenemeyeceğini iddia ederler. Bizim ilişkilerimiz evrensel yasaların değişmez tekdüzeliliği tarafından kuşatılmayacak denli çeşitli, karmaşık ve özeldir.

Peki, insan varlığını araştıran kişiler (tarihçi, sosyolog, psikolog, antropolog, ekonomist), kişisel ve sosyal olguların açıklanmasında bilimsel metotlara ve evrensel yasalara dayanamayacaklarsa, onları nasıl açıklayacaklar?

4. Hermeneutik: İnsanın bilimsel olmayan bilgisi

Doğa bilimleri tarafından önerilene alternatif bir açıklayıcı model, *hermeneutik*'tir, (bu terim, 'açıklama ile ilgili' anlamına gelen Grekçe *hermeneutikos* sözcüğünden türer.) Toplum

³ 'Sosyal bilimler ve insan bilimleri' ifadesi, bu yazıda insan ve toplum araştırmaları üzerinde odaklanan bütün disiplinlere atıfta bulunmak amacıyla sık sık kullanılacaktır. 'Sosyal Bilim' teriminin kullanılması, sosyoloji gibi sosyal bilimlere duyulan sempatiye değil, gerçekten bilimsel bir statüye işaret eder.

çalışmalarına yönelik hermeneutik bir yaklaşım, insan yaşantısı üzerinde odaklanan pek çok disiplini şekillendirebilir. Oldukça genel bir ifadeyle, bir hermeneutik bakış, 'bilgi nesnesi'nin özel niteliği ile başlar, (bu nitelik insanın kendisidir). O, ister bireysel ister toplumsal olsun, insan eylemlerinin doğa bilimsel araştırma tarafından konulan evrensel yasaların kapsamında irdelenebileceğini ve sınıflanabileceğini yadsıyarak sosyal olguyu dil ile eylem arasındaki ilgi olarak açıklar.⁴

Burada, sosyal olguyu açıklamaya yönelik hermeneutik yaklaşım, hermeneutik düşünce tarihi içinde öne çıkmış üç örnekle açıklanacaktır: von Humboldt (1765-1835), Dilthey (1833-1911) ve Gadamer (d.1900). *Anlama* (understanding) üzerinde vurgu yapan hermeneutik gelenek, sosyal dünyanın açıklanması işinde merkezileşir. Açıklama (explanation), insan eylemleri *anlaşılabilir* (intelligible) olduğunda elde edilir; bununla, insanların yaptıkları ile düşündükleri şey arasındaki ilgiyi de kavrarız. Böyle bir araştırma, kavramayı geliştiren soruşturma yalnızca dil aracılığıyla gerçekleştiğinden, *dil* araştırmasına öncelik tanımak zorundadır. Araştırmacılar, araştırdıkları insanların ifade edilmiş düşünce ve eylemleri arasındaki ilgiyi anlamlı kılabilme için uğraşırlar ve aynı araçla önerilerini açıklarlar.

Bu bölüm, von Humboldt ve Dilthey'in açıklamacı arayışlarını nasıl biçimlendirdiğini göstermesi açısından dil ve eylem arasındaki ilginin genel bir tanımı ile başlayacaktır. O, *yorumlama* sorunu içinde gelişen anlamın ifadesiyle açıklamanın nasıl kotarıldığını da gösterir. 'Yorum', yorumun 'doğru'luğu veya 'uygun'luğu sorunundan kaynaklanan çeşitli açıklayıcı önerilere göndermede bulunur. Bu konu Gadamer'in eserinde enine boyuna ele alınır; onun nesnellik anlayışı üzerindeki düşünceleri, insanın kaçınılmaz biçimde düşünsel sınırlamalar içinde konumlandığını gösterir. İnsanların anlayışları üzerindeki bu etki, her ne kadar katı ve değişmez değilse de, nesnellik anlayışının farklı yorumlar karşısında yüceltilmesine

⁴ Hermeneutik araştırmanın ufkunun ve doğasının açık ve sistematik bir değerlendirmesi için bkz. Z Bauman. 1978. *Hermeneutics and Social Science*. Columbia University Press; R. Howard. 1982. *Three Faces of Hermeneutics: An Introduction to Current Theories of Understanding*. University of California Press.

ve keyfi olarak karar verme tutumuna da meydan vermez.

Hermeneutik bakış açısı sosyal olgu için açıklamanın doğasını ve sınırlarını aydınlatır. Bu açıklamalar sosyal dünyaya ilişkin bilgimizi oluştururlar; araştırmacılar, öğretmenler ve öğrenciler, zihinsel arayışlarının niteliğini ve ufkunu çizdiği için hermeneutik anlayıştan yararlanırlar. Hermeneutiksel ilkelerin değerlendirilmesi sosyal dünyaya ilişkin araştırmalarda nelerin nasıl elde edileceğini gösterir ve bu sonuçlar, temel olarak, öğretimi yönlendiren ve öğrenimi etkileyen tarz üzerinde etkili olurlar.

4.1 Hermeneutik açıklama: Eylem, istek ve inanç arasındaki ilgi

Toplum uzmanları (tarihçiler, toplumbilimciler, vb.), araştırmalarına belli bir bireyin, grubun ya da toplumun eylemleri üzerinde odaklanarak başlarlar. İnsan eylemlerini konu edinen bu tür araştırmalar, bu eylemlerin anlaşılabilir olduğu varsayımı üzerinde ilerlemek zorundadır; sözcükleri bu araştırmacılar veya gözlemciler bu insanların ne *yaptıklarını* anlayabilirler ve kavrayabilirler. Bu durum, araştırmacının, ne olup bittiğini ve ne yapıldığını *açıklayabileceğini* gösterir; o, 'Bu insanlar ne yapıyor ve niçin yapıyor?' sorusunu cevaplayabilir. Kişi bu ifadelerden, böyle bir araştırmanın bilgiye yönelik bir sorgulama olduğunu, bunun da tanımlayıcı ve açıklayıcı öğleleri birleştireceğini yeniden anlayabilir. Bir araştırmacı olarak kişi, araştırma konusu olan şeyi (cinayet, savaş, isyan, grev, devrim, vb.) tanımlamalı, tasvir etmeli, açıklamasını yapmalı ve sorgulamalıdır.

Burada, açıklamayı anlaşılabilirlikle eşitlerken / nitelendirirken (equating) [bazı sorularla da karşılaşırız:] Kişi, olgunun tutarlı bir açıklamasını yapabilir mi, onunla ilgi içinde olan kişiler olguyu tümüyle kavrayabilirler mi? Böyle bir açıklamanın elde edilmesi için, araştırılan kişilerin (bundan sonra 'özneler' (agents) olarak ifade edileceklerdir) inanç ve isteklerinin göz önünde bulundurulması gerekir. Bir öznenin eylemi, onun inançları ve istekleri tarafından yönlendirilir, buna dayanarak onun görünür eylem ve ilişkilerini anlamlandırabiliriz (sözcükleri anlaşılabilirliklerini

gösterebiliriz, açıklayabilir ve haklarında bilgi elde edebiliriz).⁵

Basit bir örnek verelim: Koşan bir kişiyi gözleyebiliriz. Böylesine basit bir olayı açıklamak için, bireyin istek ve inançlarının bir arada kavranması gerekir. Birey, kişisel sağlık seviyesini üst düzeyde tutabilmek için güçlü bir isteğe sahip olabilir ve günlük koşunun bunu sağlayacağına inanabilir. Bu yaklaşımla, bu bireyin her gün evimizin önünden niçin koşarak geçtiğini anlarız.

Daha karmaşık tarihsel bir örnek de şudur: 1850'lerde, Doğu Burnu'nda yaşayan Güney Afrika halkından Xhosa, beyaz yerleşimcilere karşı verdiği savaşlar serisinin sonucu olarak şiddetli baskılara maruz kaldı. Yerleşimciler, Burun'daki İngiliz koloni temsilciliğinin askerleri tarafından desteklendi.

Afrikanlı komşularıyla şiddetli çarpışmalara neden olacağından Xhosa Doğu bölgesinden çekilemedi. Bu arada, koloni yerleşimcileri ve İngiliz askerleriyle girdikleri sınır savaşlarında kaybettikleri topraklar, şiddetli sosyal ve siyasi baskılara ve ekonomik zorluklara neden oldu. 1856'da, Xhosa'lı kadın büyücü Nongquawuse'a, Xhosa halkı eğer ekinlerini ve sürülerini yok ederse / kurban ederse (destroy), şiddetli bir hortumun yerleşimcileri denize döküleceğini ve Xhosa'nın bağımsızlığına yeniden kavuşacağını söyledi.

Bu eylem Xhosa halkının kurtuluşu yerine felaketi ile sonuçlandı. Yine de bu olaylar, bağımsızlığın ve huzurun yeniden tesisine duyulan büyük *istekle* ve büyücü kadının talimatlarına uyarlırsa istedikleri sonuca ulaşacaklarına dair dini *inançla* birleşince *anlaşılır* hale gelir.

4.2 Hermeneutik açıklama: Dil ve eylem arasındaki ilgi

Eğer, eylemleri öznelerin istek ve inançlarıyla ilişkilendirerek açıklayabilirsek, bu istek ve inançlara dil vasıtasıyla güvenli bir geçiş yapabiliriz. Şu açık bir gerçektir ki, özne

⁵ Bu konuların ayrıntılı bir değerlendirmesi şu kaynakta bulunabilir: L. Doyal & R. Harris, 1986. *Empiricism, Explanation and Rationality: An Introduction to the Philosophy of Social Sciences* Routledge; A. Rosenberg, 1988. *Philosophy of Social Science*. Oxford; A. Rayn 1970. *The Philosophy of Social Sciences*. MacMillan.

amaçlarını, inanç ve isteklerini dil aracılığıyla ifade eder. Dil, onu kullanan kişinin kültürel mirasının temel ögesidir. O, bireyin doğumunu öncelediği ve ölümüyle de sona ermediği için kişisel olmayan bir kazanımdır; bireysel dil yeteneği, kişisel kullanım gücü veya yazınsal deha, bir dilin sentaksı ve grameri tarafından konulan sınırlar içinde ortaya çıkar.

Bu ortak miras, bir dilsel birliğin üyelerine iletişim imkanı sağlar, bireyi besleyen gerçek bir toplum oluşturur ve ona yaşamını anlamlı kılmaya gücü verir. Dil aracılığıyla tercihlerimizi ifade eder, tutkularımızı anlatırız, inançlarımızı ve eylemlerimizi savunur, içinde yaşadığımız ve eylediğimiz sınırları (yasal, ahlaksal, dini ve kurumsal) anlarız. Dil, kendisiyle geçmişteki ve halihazırdaki diğer toplumları anladığımız toplumsal bir üründür; onun karmaşık boyutlarının ve temel özelliklerinin değerlendirilmesi bir toplum uzmanı için esastır. İnsanın [eylem ve davranışlarını] inceleyen bireyler olarak toplum ve insan bilimleri araştırmacıları, anlamaya çalıştıkları nesnenin, yani insanların diline, onların eylemlerindeki, isteklerindeki, inançlarındaki ve amaçlarındaki karmaşık ağların ve örgülerin içine girdiklerini itiraf ederler.

Sosyal dünyadaki olayların açıklanmasında göz önünde tutulması gereken dil ve eylem arasındaki karmaşık ilgi, hermeneutik düşünürlerden Humboldt'un ve Dilthey'in eserlerindeki başlıca ilgi konusunu oluşturur. Von Humboldt şunları yazar:

“Bir konuda düşünce üretmedeki öznel etkinlikte, hiçbir fikir, bu konunun biricik kavrayıcı düşüncesi olarak görülemez... Kavram, böylece bir nesnellik durumu içinde, öznelliğini yitirmeden yer değiştirir... Bir olgu olarak dil, ancak sosyal ilişki içinde gelişir ve insanlar kendilerini, yalnız kendi sözcüklerinin diğerleri tarafından kavranabilirliğinin deneyimine sahip olmakla anırlar. Çünkü nesnellik, bir kişi tarafından oluşturulan bir sözcüğün başkalarının dudaklarından döküldüğü anda çoğalır.” (Mueller-Vollmer 1986:101)

Doğa bilimsel araştırma genellikle dünyadaki nesnelere keşfedilmek için var oldukları açık varsayımı üzerinde sürdürülür. Çevremizi oluşturan

karmaşık ve farklı yapıdaki varlıkların bilgisinin nasıl elde edileceği kapasitesine sahip biricik varlık olan insan, gezegen hareketlerinden atom-altı parçacıklarına varıncaya değin varlığın bilgisini elde eder, onları karşılıklı ilişki içine sokar ve sınıflar.

Von Humboldt'un yorumu, insani ya da toplumsal eylemin bilgisini, doğa bilimsel keşfin mantığından etkin bir şekilde ayırdığı için önemlidir. Sosyal bilimler ve insan bilimleri alanında çalışan araştırmacılar, açıklamak için araştırdıkları sosyal olguyla karşılaşmalar veya onu keşfederler. Bununla birlikte, hermeneutiğin bu sosyal olgulara yaklaşımı, onların doğal dünyada bulunanlardan farklı bir *statüye* sahip oldukları anlayışına dayanır: Sosyal dünyada ‘bilgi nesne’si keşfedilmekten çok *yaratılır* ve *icat edilir*. Sosyal olgunun yaratılma veya icat edilme durumu, yukarıda değindiğimiz gibi, dilin ve eylemin bileşimini yansıtır. Sosyal olgular kuşkusuz eylemler olarak görülebilir, ancak onlar, kolektif düşüncedeki karmaşık gelişimin ürünüdürler (yaratım ve icat).

Bunların örneği, hukuksal ve ekonomik sistemdir. Roma-Alman yasası veya kapitalist ve sosyalist ekonomik yapılar, insanlar arasındaki ilişkilerin sistemidir. Bireyler bu sistem içinde doğarlar, onun işleyişini az çok anırlar ve yaşamları, ekonominin ve hukukun işleyişini tarafından oldukça somut bir biçimde düzenlenir. Ancak Roma-Alman hukuku, kapitalist ve sosyalist ekonomik yapılar, suyun kimyasal bileşimi veya dağların katmanları gibi doğanın keşfedilebilir bir parçası olarak var olmazlar. Onlar, tarih boyunca ortaya çıkan ve gelişen kolektif insan öznelliğinin ürünleridir; bireyler üzerindeki etkileriyle her ne kadar sürekli var oldukları izlenimini yaratsalar da, felsefi deneyim onların durumunu *yapılmış / üretilmiş* nesnelere olarak açıklar.

Ekonominin ve hukukun kişisel olmayan anlatımı dile yerleştirilir ve dil bu anlatımın aracılığıyla yapar. Bu durum, avukatların, mahpusların, borsacıların arz talep ‘yasası’na dayalı etkinliklerini anlamamızı sağlar. Hukuki ve iktisadi işleyişin katılımcıları, dili, kavramları ve bu yapıların davranışlarını yeniden üretirler, yinelerler, gelecek kuşaklara aktarırlar ve bu yapıları nesnel bir süreklilik kazandırır.

5. Hermeneutik düşünce tarihinden örnekler

5.1 Dilthey: ‘Zihinsel içerik’ ve ‘yaşam ifadeleri’ arasındaki ilgi

Hermeneutik bakış açısından, toplum araştırması, kolektif öznellik ve bilinçliliğin ürünü olan (yaratım, icat, inşa) toplumsal olguların ve nesnelere araştırılmasını içerir. O, öznel ve kolektif bilinçliliğin karşılıklı etkileşimi ve sosyal eylemlerin deneysel ve görülebilir durumları içinde ortaya çıkar ve bir kişi bir başkasının toplum bilgisini saptayabilir. Wilhelm Dilthey, bu durumu şu şekilde ifade eder:

“Sürekli açığa çıkan şey yaşam ifadelerinden ibarettir. Duyular dünyasında olup biten her şey, bizi bilmeye yeterli kılan zihinsel içeriklerin dışavurumlarıdır. ‘Yaşam ifadeleri’ (life-expressions) sözüyle, yalnızca kimi şeylerin tasarımlarının ya da araştırılan imlerinin dışavurumunu kastetmiyorum, fakat aynı zamanda bir zihinsel içeriği (mental content), maksadına sahip olmaksızın bizim için anlaşılabilir kılan şeyleri kastediyorum.” (Mueller-Vollmer 1986:153)

Dilthey’in açıklamalarında sosyal bilimci ve insan bilimleri uzmanı, sosyal olguyu, ‘zihinsel içerik’le ‘yaşam ifadeleri’ arasında karşılıklı ilgi kurmak suretiyle açıklar. Bu hermeneutik işlem, eylemlerin anlaşılabilirliğinin sorgulamasıdır, fakat Dilthey, ‘anlama’ fikrine bazı önemli ayrımlar katarak kavrayışımızın anlamını zenginleştirir. Toplumsal olarak karşılıklı etkileşen insanlar, pratik görevlerde işbirliğini geliştirebilmek amacıyla kendilerini anlaşılır kılma çabası içinde kasıtlı iletişimlere girerler.

“Anlama her şeyden önce, içinde insanların diğer insanlarla ilişki içinde olmaya ihtiyaç duydukları pratik yaşamın müştereklerinde ortaya çıkar. Onlar birbirleriyle iletişim içinde olmaya mecburdurlar. Kişi, diğerlerinin ne istediğini bilmek zorundadır. Böylece ilk basit anlama biçimi ortaya çıkar.” (Mueller-Vollmer 1986:154)

Bununla birlikte sosyal bilim uzmanları anlamak için daha karmaşık araştırmalar içine girerler; bu konudaki zorluklardan biri, araştırmacının ele aldığı ‘bilgi nesnesi’ ile kendi arasındaki mesafe tarafından oluşturulur. Bu mesafe, coğrafi ya da zamansal koşullar tarafından yaratılmış olabilir; araştırmacı kendisini ilgilendiren toplumdaki farklı bir toplumun üyesidir, bu toplum araştırmacı ile aynı dönemde yer alabileceği gibi, tarihin bir parçası da olabilir. Böyle bir araştırmacı, pratik etkileşim durumunda olduğu gibi, kasıtlı olarak kendisine doğru yönlendirilmiş bir iletişimin alıcısı durumunda değildir. O daha çok, diğer insanların görsel sanatlar, mimari, edebiyat ve resmi belgeler gibi eserlerine yerleştirilmiş durumda olan ‘zihinsel içerik’le ‘yaşam ifadeleri’ arasındaki etkileşimin anlamını ve amacını anlamının peşindedir. Bu tür bir anlama, öğrenme etkinliğinin biçimsel oluşumu için sistematik ve empatik bir yaklaşımı gerekli kılan ‘yüksek anlama’, bilgece bir anlamadır.

“Geçen ve yabancılaşan bir şeyin yeniden oluşturulması ve yeniden yaşanması, anlamının özel ve kişisel yeteneğe dayandığını açıkça gösterir... Anlama, anlamak için her zaman kendilerine dönülebilen elde edilebilir olan sürekli sabitlemiş yaşam ifadelerine bağlıdır. Sürekli sabitlemiş yaşam ifadelerinin yöntemsel anlaşımını, açıklama (explicate) olarak adlandırıyoruz; çünkü, bilinç yaşamı, yalnız kendi bütünlüğü içinde, bu nedenle de, nesnel olarak kavranabilecek dilsel ifadelerde, insan varoluşunun kayıtlı yazılarının yorumlarında doruğa ulaşan açıklamalarda tam ve ayrıntılı bir şekilde bulunur. Bu sanat, filolojinin temelidir. Bu sanatın bilimi de hermeneutiktir.”⁶ (Mueller-Vollmer, 1986: 161)

Hermeneutiğin toplum araştırmaları (sosyal bilimler ve insan bilimleri) açısından taşıdığı önem, dilin ve eylemin tümüyle birbirlerine nasıl bağlı olduğunu gösterir. Toplum hakkında bilgi arayan toplum uzmanları, düşünce ve eylem (istekler, inançlar ve davranışlar) arasındaki ilgiyi anlaşılır kılarlar; bu, açıklamayı oluşturan şeydir. Bu

⁶ Dilthey, ‘bilim’ terimini, burada, yukarıda doğa ve sosyal bilim arasındaki ayırmada açıklanan anlamda kullanmaz. Terimin burada ‘sistematik temeller (systematic basis)’le eş anlamda kullanılıyor olması gerekir.

kavramsal bağıntıları kurduğumuzda, onların ve biliriz. Bununla birlikte burada hala tartışılması gereken önemli bir hermeneutik boyut vardır, onu Dilthey bize şu şekilde tanıtır: 'Ortaya çıkan bir yaşam-ifadesiyle onu anlamaya çalışan kişi arasındaki büyük iç mesafe, genellikle daha büyük belirsizlikler doğurur.' (Mueller-Vollmer 1986:156)

Bu belirsizlikler, yorum sorunu ile ilgilidir. Bir sosyal olgunun anlaşılması, açıkça, düşünce ve eylem, zihinsel içerik ve yaşam-ifadeleri arasındaki karşılıklı bağıntıyı gerekli kılar; ancak bu karşılıklı bağıntıların ifadesi, bunların bazı tarihçi ve sosyal bilimcilerin eserlerindeki özel ifadeleri, genellikle Dilthey'in sözünü ettiği farklı ve çelişik değerlendirmeleri üretir, bu da düşünce ve araştırma çabalarındaki bitip tükenmezliği garanti eder.

Zıt değerlendirmelerin, farklı veya benzer yorumların varlığı, sosyal araştırmada 'nesnellığın' rolünü tartışmaya açar. Eğer bir yerde rekabet eden bakış açıları varsa, orada, bu yaklaşımlar arasında hakemlik yapan ve hangisinin doğru olduğunu gösteren nesnel bir durumdan söz edilebilir mi? Burada, hermeneutik düşünürleri kaygılandıran açık bir sorun vardır. Hermeneutiksel konularda yazı yazan yirminci yüzyılın önde gelen düşünürlerinden Hans-George Gadamer, bu sorunu irdelemiş, insan bilimleri ve sosyal bilimler öğretmeni ve uzmanlarının ister istemez kendilerini içinde buldukları değişken ve istikrarsız, ama yine de meydan okuyucu ve canlı koşullara işaret etmiştir.

5.2 Gadamer: Nesnellik ve yorum arasındaki ilgi

Gadamer'in, sosyal bilimler ve insan bilimlerindeki nesnellik ve yorum sorunu üzerindeki hermeneutik düşünceleri, Humboldt'un ve Dilthey'in, esas olarak dil kullanan varlık / insan olan 'bilgi nesnesi' tanımlamalarında bir genişleme ve ilerleme sağlar. İnsan ifadelerinin ve bu ifadelerin ardından gelen eylemlerin araştırılması, onların anlaşılabilir davranışlar olduklarını gösterir. Sosyal olguyu konu edinen bir araştırma, 'bilgi nesnesi'nin doğasında bulunan olasılıkları ve sınırları göz önünde tutmak zorundadır. Böyle bir yaklaşıma sahip olmayan kişi, asla gerçekleşmeyecek olan 'kesin' ve 'nesnel' bir bilgi arayışı içine girebilir.

"Açıkçası, insan bilimlerinde araştırma konusu olan bir nesne hakkında, doğada gittikçe daha çok derinleşen doğa bilimsel bir araştırmaya uygun tarzda konuşamayız. Böyle bir nesne, hiç de kendiliğinden meydana gelmez. Bu, insan bilimlerini net olarak doğa bilimlerinden ayıran bir husustur. Doğa bilimlerinin nesnesi, yetkin doğa bilgisiyle bilinen şey diye tanımlanabilir, halbuki tarih bilgisinin yetkinliğinden söz etmek anlamsızdır ve bu nedenle kendi kendini araştırmaya yönelen bir nesneden söz etmek mümkün değildir." (Mueller-Vollmer 1986: 267)

Burada, hem kendileriyle doğrudan ve kişisel olarak ilişki içine girilen, hem de eski ve ortadan kalkmış toplumların düşünce ve eylemleriyle ('zihinsel içerik' ve 'yaşam ifadeleri'nin karşılıklı bağıntılarıyla) sözgelimi tarihçi gibi bir araştırmacının çabaları aracılığıyla ilgi kurulan insanların ilişkileri arasında kaçınılmaz bir içkinlik (immanence) vardır.

Bu içkinlik, bizim dil içine batmışlığımızdan kaynaklanır; yukarıda da işaret edildiği gibi, dil, içinde iletişim kurduğumuz ve kendisiyle anlaştığımız bir araçtır. Betimleme ve açıklama yoluyla, insani/ insan ürünü 'bilgi nesnelere'ni ele almaya çalışan bir araştırmacı veya uzmanın ulaştığı anlayış, yalnızca bu eşsiz insani özellik vasıtasıyla mümkündür. Eylemleri anlaşılabilir kılmak, diğer insanların ifadelerini tüm nüansları ve incelikleriyle anlamayı gerektirir. Kişi, konuşurken ya da çeviri yaparken, muhataplarının dilini kavramak, onların 'zihinsel içerik' ve 'yaşam-ifadeleri' arasındaki ilişki konusundaki anlayışlarının karmaşıklıklarını, sözgelimi inançlarını, dinlerini, ideolojilerini ve bütün bunların, bu kişilerin yaşamları, eylemleri ve gelişmeleri üzerindeki sonuçlarını değerlendirmek zorundadır.

Gadamer'e göre, bir araştırmacı veya uzmanın herhangi bir insani 'bilgi nesnesi'ne yaklaşımı, kaçınılmaz biçimde onun kendi toplumunun kültürel bağlamı içinde gerçekleşir; hiç kimse, kendini tüm kültürel etkilerden soyutlayarak seçilmiş 'bilgi nesnesi'ni 'kendi başına' bir şeymiş gibi gören 'Tanrısal bakış'a ulaşamaz.

"Etkin-tarihsel bilinç öncelikle hermeneutik durumun bilincidir... her sonlu

varlık kendi sınırlarına sahiptir. 'Durum' kavramını, onun görme olasılığını sınırlayan bir bakış noktasını temsil ettiğini söyleyerek açıklıyoruz. Bu nedenle, durum kavramının ana bölümü 'ufuk' kavramıdır. Ufuk, belirli bir yükseklikten görülebilen her şeyi kapsayan görüşün erim noktasıdır. (Mueller-Vollmer, 1986:269)

Kendi toplumlarının diğer bütün üyeleri gibi öğretmen ve uzmanlar da, bu toplumun verileri, yapıları ve imkanlarıyla belirli bir durum içinde bulunurlar. Bu onların tek tipli ya da tek görüşlü oldukları anlamına gelmez. Bir toplum içinde birlikte varolan üyeler, örneğin Hıristiyanlık ve seküler hümanizm gibi farklı inanç sistemlerine katılabilirler. Bu inançlar, temel olarak onların 'durumları' ve 'ufukları' üzerinde şekillendirici bir etkiye sahiptir; Hıristiyanlık öncesi Yunan ve Romalı paganların pratikleri, araştırma ve söylemleri de kendi inanç sistemlerinden ayrı ayrı etkilenmiştir. Böyle 'ufuksal' bir yöneliş kişinin üzerinde odaklandığı çalışmaları, bir sosyal olguyu (geçmişteki ya da şimdiki) incelerken yaptığı yorumları, açıklama ve değerlendirmeleri de etkiler; bu ifade biçimi, yorum olma durumuna dayanarak keyfi bir biçimde 'nesnel' açıklama ile karşıt kutuplara konulmamalıdır. Böyle bir yaklaşım, sosyal olgunun 'kendi başına' gerçek, nesnel ve nihai bir açıklaması olmasını temenni etse de (bu, tüm ciddi bilginlerin kendisine ulaşmak için çabaladığı idealdir), yorumlar, 'Hakikat'in salkımlarıdır; hakikati tümüyle kotarmak ise asla mümkün değildir.

Gadamer'e göre topluma ilişkin bilginin ifadesi tümüyle dil aracılığıyla belirli bir 'durum' ve 'ufuk'tan etkilenebilir, tümüyle bu dil aracılığıyla üretilebilir ve yorumlanabilir. Buna, 'bilgi nesnesi'yle olan ilişkimizin dilsel doğası imkan tanır; öteki tür istek ('Hakikat'in kendisini' kavramak isteyen 'bilimsel' arzu) sosyal bilgi araştırmasını engelleyen ve bozan bir yanılgıdır.

Sosyal bilimler ve insan bilimleri araştırmalarında nesnelliği, içinde çalıştığımız, açıklama ve tanımlamalarımızla sosyal olgunun bilgisini formüle ettiğimiz sınırların değerlendirmesi olarak anlayabiliriz. Nesnellik, 'ufkumuz'un ve 'durumumuz'un araştırmalarımız, araştırmalarımızın da durumumuz ve ufkumuz üzerinde nasıl etkili olduğunun anlaşılmasıdır.

Burada herhangi bir durgunluk veya dar görüşlülük söz konusu değildir; aksine, kendimize ve çalışmalarımıza bakışımızı değiştiren sürekli bir akış ve değişkenlik vardır. Gadamer, aşağıdaki ifadeleriyle bu dinamizmi ifade eder:

"Tarihsel ufuklardan izole edilmiş hiçbir şimdi / yaşanan zaman ufku yoktur. Anlama daha çok var olmayı kendileri sayesinde tasarımıladığımız bu ufukların sürekli kaynaşması (fusion)'dır. Bu kaynaşma süreci bir gelenek içinde sürekli devam eder; çünkü eski ve yeni, burada, biri diğerinden açıkça ayrılmaksızın yaşamın değerine ilişkin bir şey oluşturmak için sürekli bir araya gelirler. (Mueller-Vollmer, 1986: 272)

Sonuç:

Hermeneutik Yaklaşımı Benimsemenin Bazı Eğitimsel Belirtileri

Sosyal bilginin doğası için hermeneutik tanımlamayı benimseyen insan bilimleri ve sosyal bilimler öğretmeni, yorumların art arda gelişiyile karşılaşır. Yorum; betimlemelerin ve açıklamaların elde edilmesi amacıyla bir araya getirilen durumların ve ufukların, bilgilerin ve olguların bileşimidir.

Bu yorumlar, karşıt bir ilgi içinde, her biri kendi güvenilirliği, tutarlığı ve ikna ediciliği için uğraşırken kenetlenirler. Yorumlar, durumların ve ufukların etkisi altında yeni bakış açıları ve bilgi düzenlemeleri sayesinde çeşitlenir. Nesnellik, bu etkilerin ve varsayımların, sınırların ve imkanların kabul edilmesi içinde gelişir.

Bu sürecin bitimsizliği, insan bilimleri ve sosyal bilimler öğretmenleri için cesaret kıran ve mücadele isteyen bir durumdur. Onların derslerini, asla nihai hakikat olma iddiasında bulunmayan kendi yorumları oluşturur. Bu konu ve disiplinlere ilişkin hermeneutik anlayış, pedagojik başarıyı, öğrencinin yorumsama yetisini başlatmak olarak tanımlar; bir öğretmen öğrencisinin konuya karşı ilgisini uyandırdığında ve araştırma konusunda ikna edici alternatif görüşler üretmek kendisine karşı çıkabilmesini sağladığında başarılı olur.

İnsan bilimlerinde ve sosyal bilimlerde genellikle bir müfredat programını ifade eden bu yaklaşım, kendini, ezberlenmesi ve yeniden üretilmesi gereken devasa malumatlar yığınıyla ilgili görmemelidir.⁷ Hermeneutik kavramının merkezi ilgisi daha çok 'bilgi nesnesi'nin (tarih, sosyoloji, ekonomi, antropoloji, edebiyat gibi) doğasını tanımaya, diline nüfuz etmeye yönelmelidir.

Bu çalışma, ele aldığı konu ve sorunlar hakkında bir söylem ortaya koymaktan çok onları

---

⁷ Bazı bilgi anlayışlarının, öğretim pratiği ve müfredat gelişimindeki olası sonuçları için, bkz. P.N. Stearns, 1993. *Meaning over Memory: Recasting the Teaching of Culture and History*. University of North Carolina Press.

tanıtmak amacını güder. Öğretmeni, müfredat programını oluşturmaya ve öğrettiği konuyu yorumlamaya yöneltir. Bununla birlikte, bu istek ve sorulardaki ısrar, onların öğretim etkinliğindeki temel yeri, eğitim felsefesindeki bilgi irdelemeleri tarafından aydınlatılır ve kılavuzlanır. Eğitim felsefesi 'uygulama'dan türeyen bir 'kuram' değil, fakat öğretimin başarılı olabilmesi için ön koşul olan düşünsel bir etkinliktir; onun tüm pratik gerekçesi burada bulunur.

Kaynakça

Mueller-Vollmer K. 1986. *The Hermeneutics Reader*. Blackwell.